

Norske misjonærers innsats i vitenskapelig arbeid¹

AV OTTO CHR. DAHL

Vi misjonærer får tildels høre at vårt virke undergraver den nasjonale kulturen der vi arbeider. Den beskyldningen kan vi ikke ta lett, for den kan ikke uten videre avvises. Kristen misjon har som mål å fremkalle et religionsskifte hos individet og i samfunnet, og religion er alltid et sterkt element i kulturen, vel enda sterkere i de såkalte primitive samfunn enn i vårt sekulariserte i dag. Videre har hver religion sin etikk, og der den står i motsetning til kristen etikk, er konflikt uunngåelig.

Slik er det nå, og slik har det vært fra den kristne misjons begynnelse. Ut fra vår holdning til problemene i dag kan en nok også finne eksempler på at pionermisjonærene i forrige århundre gikk lenger enn nødvendig i sin opposisjon mot kulturelle trekk der de arbeidet. Men de var ikke de eneste som gjorde det dengang. Da de kom ut, hadde ikke de vår tids kunnskaper om andre folks kulturer. De var barn av sin tid, som anså vår vesteuropeiske kultur som den egentlige kulturen, og hos de såkalte primitive var det helst mangel på kultur etter datidens mening. Men på den annen side fikk moderne språk- og kulturvitenskap mange av sine tidligste impulser fra misjonærers publikasjoner, så de studerte kulturene, også om de avviste sider ved dem.

Men kulturelle innflytelser har den tredje verden også fått gjennom mange andre kanaler enn kristen og muhammedansk misjon: kolonimaktene, kolonistene, turistene, utviklingshjelpen. Kolonimaktene var tildels hardhendte i det å trykke sin egen kultur og sitt eget språk inn, og misjonen har ofte ved å bruke folks morsmål i forkynnelser, litteratur og undervisning demmet opp mot kolonimaktenes kulturimperialisme. I de siste årene har verden også begynt å innse at utviklingshjelp heller ikke kan være kulturelt nøytral. Den vil jo fremkalle «forbedringer», altså forandringer, på det økonomiske område, og et folks økonomiske system er også en viktig del av dets kultur. Dessuten foregår det mange slags påvirkning rett og slett ubevisst gjennom uhjelpens representanter, som gjennom andre fra

vesten. Kulturell påvirkning skjer i virkeligheten mer gjennom det en er og gjør, enn gjennom det en sier.

Men alt dette er ikke uten videre negativt. I de tidligere koloniene har nok frigjøringen ført til økt interesse hos folket for den stedeagne kulturen, slik som nasjonalromantikken var det hos oss etter vårt 1814. Men de ønsker likevel ikke å bli et slags kulturelt museum til ensidig bevaring av det nasjonale til bruk for vesterlandsk forskning. De ønsker, samtidig som de bevarer sitt særpreg, å få del i det som nå anses som verdenskulturen. En gasser som har studert noen år i Norge, har tildels fått spørsmålet om misjonærenes kulturødeleggelse. Hans svar er: «Ville *dere* ha likt fremdeles å være i vikingkulturen?» Det peker på vår egen situasjon. Svaret gjengir nok en utbredt mening i utviklingslandene i dag. De lever mellom to kulturer. Om de vil holde på sitt særpreg, vet de at der også er mindreverdige trekk som de kan kvitte seg med. Uttrykket utviklingsland, som de selv aksepterer, innebærer et ønske om kulturelle endringer.

Men bildet av misjonærenes innbrudd i de gamle kulturene er ensidig. Til alle tider har misjonærer også gjort en innsats for å bevare verdier i de stedeagne kulturene, og det er i vår tid mindre kjent enn den andre siden. Vi skal ta for oss endel av det som norske misjonærer har gjort på den kulturbevarende sektoren.

Den første misjonæren utsendt fra Norge i nyere tid var H. P. S. Schreuder, som kom til det som i dag er Natal i Sør-Afrika-republikken i 1844, utsendt av Det Norske Misjonsselskap. Hensikten var å virke i Zululand, som dengang var en selvstendig stat. For en misjonær er det nødvendig å lære språket der han skal virke. Bare gjennom det kan han kommunisere med folk, og likeså viktig: bare gjennom det kan en komme inn i folks tankegang. Hjelpemidler til å lære zuluspråket var det uhyre smått med. Før den tid hadde noen amerikanske misjonærer samlet endel ord og satt sammen «en Slags Grammatik», sier Schreuder, men han fant disse tingene «saare tarvelige». Han fant ut at «dette Sprogs Bygning er saa total forskjellig fra alle mig bekjendte Sprog», at han måtte helst snappe det opp fra folks munn.

Allerede fem år etterat han var kommet til landet, utga han en lesebok (ABC) som skulle brukes til å lære zuluerne å lese. Den inneholdt både gamle zulueventyr og bibelske fortellinger. Dermed hadde han skapt et skriftspråk for et folk som ikke før hadde hatt skrift. Hva lesekonsten betyr for voksne som har vært analfabeter, forstår

en når en som jeg har opplevd at et menneske som en tid har strevd med å lære bokstavene, og deretter med å kombinere dem til ord, plutselig en dag forstår mer enn ett ord om gangen, og forbauset bryter ut: «Nei men, boka snakker jo til meg!» Det gir en ny selvfølelse og er et middel til å hevde seg, bl.a. overfor en innfødt eller fremmed øvrighet.

To år senere foreligger Schreuders «Grammatikk for Zulu-Sproget» på 88 sider, trykt i Christiania som «Universitets-Program for 1ste Halvaar 1850». Den har «Fortale og Anmærkninger» av professor i østerlandske språk C. A. Holmboe. Han roser arbeidet, og sier at enkelte tidligere arbeider over andre sørafrikanske bantuspråk er «saare ubetydelige i Sammenligning med den her leverede Zulu-Grammatik», og at den «vil yde et meget væsentligt Bidrag til Sprogvidenskabens Udvidelse» – «Et væsentligt Fortrin for lignende Forsøg paa første Gang at fremstille et Sprogs Grammatik, har denne deri, at de Lyd, som ere fremmede for Europæiske Organer, ere udtrykte med *enkelte* Tegn, medens man ellers sædvanligen seer saadanne betegnede ved en Sammendingen af flere Bogstaver, der sjelden give en klar Forestilling om den Lyd, de skulle udtrykke».

For å opnå dette har Schreuder brukt diakritiske tegn til latinske bokstaver, og for det han kaller «de uartikulerte Lyd», klikklydene, har han laget helt nye tegn. Etter alfabetet gir han en fonetisk beskrivelse av hver enkelt språklyd, og har til og med noe så moderne som en vokaltrekant, som han før sin utreise hadde lært å bruke av Holmboe.

Bantuspråkene bruker mest prefikser til ordforming, til forskjell fra at vi bruker *endelser*. På leting etter en norsk betegnelse for disse prefiksene finner Schreuder at *Begyndelse* da må motsvare *Endelse*. Forøvrig hentet han grammatikalske termini fra latin og hebraisk, og fant delvis mer passende termini i hebraisk enn i latin.

Nylig har den kjente tyske bantuforskeren prof. Ernst Dammann (som selv har vært misjonær) foretatt en bedømmelse av Schreuders språklige arbeider. Han finner at han «hat mit seiner Grammatik für das Zulu einen Pionierdienst geleistet. Für die damalige Zeit war sie ein wichtiges Buch, das über den Aufbau des Zulu gut informierte.» Et annet sted sier han at zulugrammatikken gir «eine für die damalige Zeit erstaunlich gute Darstellung.» Han har delvis med iakttagelser som ikke er med i nyere grammatikker, og har ofte bedre betegnelser for fenomenene enn andres senere arbeider.

Schreuder hadde planer om en bibeloversettelse, men fikk aldri

tid til det. Men han oversatte alterboken og kirkeårets bibeltekster. Disse oversettelsene roser også Dammann. Han har vært flink til å finne forståelige uttrykk for de nye begreper fra kristendommen, og behersket zuluspråkets syntaks godt. Fordi han hadde omgang med kongen og hans hoff, lærte han «das gepflegte Zulu», og dermed ble det skriftspråket han formet et litteraturspråk på høyt nivå. Han utarbeidet også en norsk-zulusk og en zulusk-norsk ordbok, hver på 3–4000 ord, men de finnes bare i manuskript.²

Det neste land norsk misjon opptok arbeid i var Madagaskar, i 1866, og der har norske misjonærer levert betydelige språk- og kulturstudier.

Der slapp våre misjonærer å begynne språkstudiet på bar bunn, som Schreuder hadde måttet i Sør-Afrika. I 1820-årene hadde britiske misjonærer i samarbeid med kong Radama I fastlagt en rettskrivning for gassisk med latinske bokstaver. I 1835 var de ferdige med å trykke en bibeloversettelse. Samme året trykte de også ordbøker: «Malagasy and English» og «English and Malagasy». Og en av dem utga i 1854 en grammatikk.

Blant de norske pionerene der hadde vi Lars Dahle, som var på øya fra 1870 til 1887. Etter endt studium på misjonsskolen i Stavanger studerte han semitiske språk i Christiania under professor Jens Peter Broch. På utreisen fra Norge studerte han grammatikken fra 1854, men sier senere om den at «everything is confusion», og det må en gi ham rett i. Den var laget helt og fullt over den latinske grammatikkens lest, og har f.eks. bøyingsmønstre med kjønn, tall og kasus i et språk som ikke har noen av delene! Selv med de hjelpemidler der var, var det derfor ikke rent lett å komme inn i språket.

Et år etter ankomsten startet Dahle Madagaskars første presteskole. Der måtte han ikke bare forfatte de lærebøkene som trengtes, men også skape de teologiske termini, og det var så vellykket at de brukes den dag i dag, og til og med lærebøkene brukes delvis fremdeles. De er naturligvis ikke tidsmessige nå, selv om de inneholder mye av varig verdi. Men når ingen har hatt mot til å lage noe i steden, henger det nok sammen med den enestående anseelse Dahle har i det gassiske samfunnet.

Samtidig skrev han et tobinds verk på norsk på vel 600 sider med tittelen «Madagaskar og dets Beboere», utgitt i Christiania i 1876–77. Han sier selv at det er «udførligere end noget mig bekjendt Arbeide af dette Slags i noget Sprog», og slik var det på den tiden.

Det meste av verket er en etnologisk beskrivelse, som viser at han også har godt kjennskap til det som var skrevet om slikt i tidligere tider.

I 1877 utga han på gassisk, men med tittel på engelsk «Specimens of Malagasy Folk-lore», en bok på 457 sider, en samling av ordspråk, gåter, folkeviser, taleformularer ved spesielle anledninger, barneleker, og en slags fedrenes visdom som brukes i tevlinger som ligner på stevleik hos oss. Men den største delen av samlingen er eventyr og sagn. Til å samle dette hadde han hatt hjelp av kolleger på forskjellige kanter av landet. I den opprinnelige utgaven var eventyrene nedskrevet som de var fortalt av informantene i en typisk muntlig fortellerstil. Senere ble de revidert av en engelsk misjonær og utgitt på nytt i 1908, sannsynligvis uten at Dahle ble spurt, og de fikk da en mye mer litterær stil. På det har de dessverre tapt mye av det opprinnelige, umiddelbare. Men slik er de blitt opptrykt i en lang rekke utgaver, og spiller i det gassiske samfunnet i dag samme rolle som Asbjørnsen og Moe hos oss. En hel del stykker i moderne lesebøker er hentet derfra. Verdier i gassisk kultur er tatt vare på for etterslekten.

Fra 1873 til 1887 var Dahle medlem av en felles protestantisk kommisjon som utarbeidet en ny bibeloversettelse. Han betydde med sine store kunnskaper i hebraisk og andre semittiske språk mye for den teologiske tolkningen av grunnteksten, men hadde også innflytelse på ordvalg og stil i den gassiske teksten, og bidrog på den måten til at språket i den gassiske bibelen er blitt et mønster på god gassisk litterær stil.

Et annet område hvor han har betydd mye, er i direkte språkforskning. I årene 1876–88 offentliggjorde han et snes artikler skrevet på engelsk i «The Antananarivo Annual and Madagascar Magazine», et vitenskapelig tidsskrift utgitt av engelske misjonærer.³

De fleste av disse artiklene behandler detaljer i gassisk morfologi og forsøker å løse problemene ved sammenligning med beslektede språk. Men disse språkene var enda så lite kjent at hans løsningsforsøk tildels ikke fører helt frem. Viktig er imidlertid at han har gjort oppmerksom på problemene, og i noen av dem har han nådd et endelig resultat. Særlig må nevnes den første artikkelen, hvor han har påvist at gassisk ved siden av prefikser og suffikser også har infikser, og at disse er identiske med infikser i filippinerspråk. Dette var den første påvisning av grammatisk overensstemmelse mellom gassisk og den austronesiske språkfamilien. Før var det bare i ordforråd slektskap var vist.

I to artikler behandler han gassernes opprinnelse. I den første hevder han at der er to elementer, ett malayo-polynesiske og ett afrikansk. Språklig er det første dominerende, men der er også elementer fra det andre. I den andre artikkelen tar han for seg det han mener er afrikanske ord i gassisk, påviser at det er to slag av dem, noen som tydelig er lånord fra senere tider, men andre som ikke godt kan forklares som lån. På den bakgrunn kommer han frem til en hypotese om et bantu-substrat i gassisk. Dette er godt underbygget, og jeg har tatt det opp og funnet ytterligere argumenter for hypotesen i ett av mine arbeider.

En tredje del av hans artikler behandler arabisk innflytelse i språk og religion. Dette hadde han delvis behandlet allerede i «Madagaskar og dets Beboere», der ut fra de gamle arabiske forfatteres omtale av Madagaskar. Den innflytelsen på språket han nå finner, er utelukkende lånord. I den første av disse artiklene var han for sterkt innstillet på å finne arabisk innflytelse, og har en god del identifikasjoner som ikke holder. Han hadde ikke da noen klar forståelse av fonetiske regler for opptaking av lånord i gassisk, og gikk derfor for vidt. Men mange er riktige. I virkeligheten hører de fleste av disse lånene til på det religiøse område. Og her leverer han et stort materiale i sine siste artikler. Han viser at både den gassiske skjebnetroen og spådomskunsten kommer fra araberne. Han utreder spådomsteknikken, som er grunnet på arabisk kabalistikk, og viser at vokabularet i forbindelse med skjebne og spådomskunst for en meget stor del er arabisk. Alle Dahles arbeider med gassisk språk og kultur ble gjort i de sytten årene han var på Madagaskar. Han var en pioner på disse områdene, og arbeidene har høy vitenskapelig verdi. Det var derfor fullt berettiget at han i 1889, et par år etter hjemkomsten, ble innvalgt som medlem av Videnskabselskabet i Kristiania.⁴

Noen av Dahles samtidige har også levert bidrag til «The Antananarivo Annual». Den betydeligste av dem var av Arne Farteinsen Valen (far til komponisten Fartein Valen). Han kom til vestkysten av Madagaskar i 1874, men måtte allerede etter to år flytte til høylandet fordi han var sterkt angrepet av malaria. Der ble han til i 1894. I årene 1881–84 offentliggjorde han fire artikler om folkeliv og religion i sakalava-stammen. Så mange detaljer som han gir, kunne umulig samles på to år, især da dialekten samtidig måtte læres uten hjelpemidler, og han det meste av de to årene heller ikke hadde hjelpemidler til å lære skriftspråket. Men han har fått mye informasjon fra sin kollega David Jakobsen, som holdt ut på vest-

kysten fra 1874 til 1882, da malariaen også tvang ham til å flytte til høylandet.

En samtidig av disse to, Lars Røstvig, som var på vestkysten 1874–1911, utga i 1886 en del foredrag om sakalavaenes folkeliv og religion under titelen «Sakalaverne og deres Land». Røstvigs og Valens skildringer dublerer delvis hverandre, men hver av dem inneholder også særskilte detaljer.

En av deres samtidige som på sitt område vel raker like høyt som vitenskapsmann som Dahle på sine, er Lars Vig som var på Madagaskar 1874–1902. Han var Madagaskars første religionshistoriker. En fransk pater hadde riktignok allerede tidligere samlet et stort materiale, men han bare refererte hva han hadde hørt, etter folkloristisk metode. Vig vurderte, sammenlignet og klassifiserte. Fra 1893 til 1913 utga han dette i en lang rekke artikler og monografier, for det meste i det danske «Nordisk Missions-Tidsskrift», noen også i «For Kirke og Kultur». Han hadde en samling av 130 gassiske tryllemidler (amuletter og fetisjer) som han i 1908 etter anmodning av prof. Yngvar Nielsen overdrog til Etnografisk Museum i Oslo og leverte samtidig en detaljert beskrivelse av samlingen. Den ble i sin tid oversatt til fransk, men ble fremdeles liggende arkivert til Arne Martin Klausen fikk den utgitt i 1969, etterat jeg hadde kontrollert oversettelsen. Etterat Vigs arbeider på den måten ble kjent og vakte interesse også utenfor Skandinavia, er flere av hans artikler blitt oversatt og utgitt på fransk.⁵

De religionshistoriske studier er i dette århundre blitt fortsatt av Emil Birkeli med «Madagassisk religion» 1944, og av Jørgen Ruud med «Guder og fedre» 1947, «Panthéon et religion chez les Tanala» 1954, og «Taboo» 1960. E. Birkeli har også utgitt en samling «Folklore sakalava» 1923, som er nedtegnet på dialekten med fransk oversettelse. I 1926 utga han «Marques de boeufs et traditions de race», en studie av øremerkene på storfe i de forskjellige klaner på Vest-Madagaskar, og tradisjonene om klanenes opprinnelse, og i 1936 rapport fra en studiereise til en stamme som har vært regnet som en urbefolkning.

Johs. Johnsen utga i 1904 en gassisk grammatikk på norsk, som har vært et utmerket hjelpemiddel for misjonærene til å lære gassisk. Han er den første som har gitt en helt riktig forklaring på en gassisk verbalform som jeg ikke kjenner parallell til i noe annet språk.

Jørgen Ruud har levert en grammatisk skisse over en lite kjent dia-

lekt: «Etude grammaticale du dialecte betsimisaraka du sud» 1956.

En annen dialekt, antemoro, har en litteratur skrevet med arabisk skrift, som kanskje har tradisjoner 5–600 år tilbake. Kopier fra denne litteraturen er brakt til Norge (Oslo og Stavanger) av flere av våre misjonærer, mest av Bjørn Elle som var på Øst-Madagaskar 1893–1925. Prof. Ludvig Munthe har samlet opplysninger om hva som finnes av denne litteraturen i Europa, og har også utgitt noe av den, bl.a. «La tradition arabico-malgache» 1982.

De viktigste av mine egne arbeider har gått ut på å bestemme den stillingen gassisk har i forhold til andre austronesiske språk og til bantu, og dermed også om innvandringen til Madagaskar. Jeg har også utgitt en samling sakalava-eventyr. Dessuten har jeg arbeidet med uraustronesisk og med språkutviklingen i familien i dens tidligste faser. For tiden har jeg under trykning på Madagaskar en studie av utviklingen av dialekten i den stammen som har den arabisk-gassiske litteraturen.⁶

Edvin Fagereng har arbeidet med stammehistorie. Han utga i 1971 «Une famille de dynasties malgaches.»

Gasserne setter pris på disse arbeidene som kaster lys over deres språk og deres gamle historie, som jo var ukjent for dem. Misjonærene har derved gitt positive bidrag til deres nasjonalfølelse.

Men før vi forlater Madagaskar, kan det også være på sin plass å nevne norske leger sendt ut av det Norske Misjonsselskap.

Den første av dem var Christian Døderlein Borchgrevink som var på Madagaskar 1869–1912. Han var både cand.med og cand.theol. fra Christiania. Han åpnet i 1870 en poliklinikk i hovedstaden og grunnla samme året sammen med en skotsk kollega utdanning av gassiske leger. For undervisningen der skrev han en fysiologi på gassisk. I 1876 fikk han hjelp av dr. C. J. Guldberg, som ble på Madagaskar i ti år. Med økonomisk bistand fra Norge, vesentlig fra norske leger, fikk han opprettet et hospital i hovedstaden. Der underviste også han medisinske studenter. Han skrev en farmakologi. I 1887 ble Borchgrevink valgt til misjonens tilsynsmann med en biskops funksjoner, og hans videre innsats ble derfor først og fremst på den direkte kirkelige og misjonerende sektor. Men det medisinske arbeidet ble så i 1889 overtatt av Ove Jakob Roll Thesen som ble 16 år der ute. Han var spesialutdannet som kirurg og skrev for sine studenter en lærebok i generell kirurgi og et tobinds verk i spesiell kirurgi som behandler operasjoner fra hode til fot. Ved siden av Dahles teologiske lærebøker var disse medisinske arbeidene faktisk de første ver-

ker som brukte gassisk språk til vitenskapelige fremstillinger. Ved siden av dette skrev Thesen for norske tidsskrifter artikler om tropiske sykdommer som var lite kjent i Norge. Den siste av norske leger på Madagaskar var Bendix Ebbel fra 1893 til 1912. Han var som Borchgrevink både cand.med. og cand.theol., men han virket bare som lege. Han grunnla et hospital på Antsirabe, som fremdeles drives av den Gassiske Lutherske Kirke, men oftest bare med gassisk lege. I Norsk Magazin for Lægevidenskaben skrev han betydelige artikler for sin tid om beriberi og rakitt. I sine senere år her hjemme arbeidet han med gammel egyptisk medisin, og ble medlem av Videnskapsakademiet.

Da Madagaskar ble fransk koloni i 1896, ble det snart slutt på misjonens legeutdannelse. Franskmennene ville ha alt medisinsk arbeid i sine egne hender. Men fordi en legeutdannelse var i gang, fortsatte franskmennene å utdanne gassiske leger, og Frankrike har på det område gjort mye mer på Madagaskar enn i sine andre kolonier. Det er utvilsomt en følge av misjonærenes pionerinnsats på dette område. De norske leger som var på Madagaskar før den franske okkupasjon, fikk fortsette sin legepraksis, men av eventuelt nye leger ble det fordret fransk medisinsk eksamen. Dermed ble det slutt på norske legers virke på Madagaskar.

En som også fortjener å nevnes for en innsats på et helt annet område, er T. G. Rosaas, på Madagaskar 1869–1907. Han fant varme kilder og sendte vannprøver hjem til prof. Peter Waage. Det ble begynnelsen til bade- og kurstedet Antsirabe. Under utgravninger ved kildene fant han benrester etter utdøde arter av flodhester og kjempesugler, æpyornis. Da funnene ble kjent, kom zoologer fra Frankrike og Tyskland for å undersøke dem. De er blitt berømt for sine funn, som de imidlertid gjorde på loftet hos Rosaas!

Rosaas var det også som begynte med spedalskepleie på Madagaskar. Pasienttallet på dette hospitalet var i sin tid oppe i over 900, men tallet er nå sterkt redusert, når nå pasienter kan utskrives som helbredet også av denne sykdommen.

Et annet naturvitenskapelig bidrag finnes i et par artikler i Videnskabselskabets Forhandlinger i 1892, hvor W. H. Pearson fremlegger resultatet av innsamling av til da ukjente mosearter på Madagaskar, samlet mest av Martinius Borgen, men også av Dahle og Borchgrevink. Et par av dem har fått Borgen i sitt botaniske navn.

Et annet land hvor norsk misjon ble begynt omtrent samtidig som på

Madagaskar, var India. Til det som der er utrettet, har jeg ikke det personlige kjennskap som jeg har til Sør-Afrika og Madagaskar, men må vesentlig bygge på det prof. Georg Morgenstierne har skrevet om det.

Til India kom Lars Olsen Skrefsrud i 1863, først i den tyske Gossnermisjonens tjeneste. To år senere gikk han ut av denne misjonen, og sammen med sin danske venn H. P. Børresen begynte han i 1867 et arbeid i Santal Parganas, det som nå er best kjent som Santal-misjonen. Der virket han til sin død i 1910.

Skrefsruds enestående evne til å lære språk er blitt legendarisk. Av indiske språk kjente han hindi, bengali og sanskrit allerede før han begynte arbeidet blant santalene. Dette er jo indoeuropeiske språk, mens santali er et mundaspråk med en helt annen struktur. Uten hjelpemidler gikk han så i gang med å lære språket, og allerede i 1873 hadde han ferdig en santaligrammatikk. Schreuder hadde hatt en innføring i den tids språkvitenskap av prof. Holmboe, og Dahle likeså av Prof. Jens Peter Broch. Men Skrefsrud var fullstendig autodidakt. Så meget mer imponerende er denne grammatikken. Som andre på den tiden var han riktignok mye bundet av latinsk grammatikk, og vel også noe påvirket av bengalsk struktur. Men hans etterfølger Bodding har likevel ikke funnet mer enn et par feiltagelser i den, sier han. Verbet har i santali en overveldende rikdom på former, men Skrefsrud greidde å finne ut av de fine betydningnyansene i disse formene. Han hadde et skarpt øre og fikk en riktig forståelse av språklidene, og brukte vesentlig Lepsius's fonetiske alfabet til å skrive språket med. Det hadde han formodentlig fått kjennskap til mens han var i Tyskland på misjonsskole. For å undersøke artikulasjonen brukte han til og med laryngoskop.

Han har også utarbeidet en sammenlignende studie over munda-språkene, men den er ikke utgitt. Et annet språk han studerte var bodo- eller borospråket i Assam, et tibeto-burmansk språk. I 1889 utga han en grammatikk for dette språket, som riktignok ikke er så grundig som santaligrammatikken, men iflg. Morgenstierne står den seg godt i forhold til andre arbeider fra denne tiden.

Han begynte allerede i 1870 å samle opplysninger om santalenes historie, tradisjoner og levesett fra lokale fortellere, og i 1887 utga han «The Traditions and Institutions of the Santals».

På bakgrunn av alle disse arbeider ble han i 1889 innvalgt som medlem av Videnskabselskabet, samme dag som Lars Dahle.

Han fikk imidlertid ikke tid til å utføre alt han hadde planer om.

Det vånlige misjonsarbeidet opptok jo det meste av tiden hans. Han gjorde opptakt til en bibeloversettelse, men kom ikke så langt med det. Men med henblikk på den samlet han et materiale til en ordbok, som han heller ikke fikk ferdig, skjønt han hadde 13 500 ord.⁷

Dette materialet og oppgavene han ikke fikk tid til å fullføre, overlot han til sin arvtaker i arbeidet, P. O. Boddning, som kom til Santal Parganas i 1890 og ble der til i 1934. Han hadde teologisk embetseksamen fra Kristiania, og studerte dessuten der språk, etnografi og naturfag, og hadde dermed en annen bakgrunn enn autodidakten Skrefsrud. Han fullførte ikke bare bibeloversettelsen, men utvidet også Skrefsruds ordsamling til 35 000 ord. Hans Santal Dictionary i 5 bind er utgitt av Videnskapsselskapet i 1935–36. Med alle de eksempler den har på bruken av ordene, er den en hel santalsk encyklopedi, sier Morgenstjerne, og han karakteriserer den som enestående i den lingvistiske litteratur angående det moderne India.

Boddning fortsatte også innsamlingen av folklore, og utga bl.a. «Santal Folk Tales» i 3 bind i Instituttet for Sammenlignende Kulturforskning i 1925–29. Etter Boddnings død utkom en ny utgave av Skrefsruds samling av folkesagn med Boddnings engelske oversettelse. I en samling av «Studies in Santal Medicine» i 2 bind i 1927 viser han både sine botaniske kunnskaper og sitt kjennskap til magi og religion hos santalene. I 1940 utkom det en samling som både omfatter folklore og magi: «Santal Riddles. Witchcraft among the Santals».

Etnografisk museum i Oslo har hans samling av indiske steinalderfunn og Universitetsbiblioteket hans etterlatte manuskripter og notater. I 1904 ble også han medlem av Videnskapsselskabet.⁸

Disse to store er ikke de eneste santalmisjonærer som har gjort vitenskapelig arbeid. Johs. Gausdal fortjener å nevnes med sin studie over santalenes klaninndeling og sosiale struktur.

Fra 1891 av var det organisert norsk misjon i Kina, først ved det Norsk-Lutherske Kinamisjonsforbund, og fra 1903 også ved Det Norske Misjonsselskap. Iflg. professor Henry Henne hadde norske kinamisjonærer stor viten om kinesiske forhold. Men til tross for det er det lite å finne av vitenskapelige arbeider fra deres hånd. Situasjonen var en annen der enn i det ubearbejdede Madagaskar. Kinesisk kultur var jo studert av mange profesjonelle vitenskapsmenn, og misjonærene følte det vel da ikke så nødvendig å bringe sin viten til offentligheten.

Men der er to å nevne av misjonærer utgått fra N. M. S. Den førs-

te er Karl Ludvig Reichelt, i Kina 1903–46, som har utgitt en rekke arbeider av stor verdi over kinesisk buddhisme. For dette ble han i 1941 æresdoktor i Uppsala. Fra 1922 ble hans virke løst fra N. M. S. og organisert i Buddhistmisjonen.⁹

Den andre er Olav Aarflot, i Kina 1926–30. Han utga i 1948 en avhandling om «Kinesisk musikk».

En tredje, som også for en stor del fikk sitt virke i Kina, er Theodor Sørensen. Han arbeidet på grensene av Tibet, først fra India fra 1894, og fra 1896 av mest fra det vestlige Kina. Der ble hans virke tilknyttet China Inland Mission. Hans mål var misjon blant tibetane, og han foretok flere reiser inn i Tibet, men kunne ikke få fast opphold der. Hans misjonsarbeid ble da mest gjennom traktater som han skrev på tibetansk. Han ble en fremragende kjenner av Tibet, tibetansk språk og litteratur, og av de religiøse forhold i landet. Gjennom sine gode kontakter fikk han tak i sjelden litteratur, og overlot i 1922 til Etnografisk Museum i Oslo en samling av den tibetanske Tripitaka på 332 store bind, og etter sin siste hjemkomst i 1936 en samling av litteratur angående Bøn-religionen i Tibet til Universitetsbiblioteket i Oslo. Disse samlingene er enestående i vesten, og blir studert av folk fra hele verden. Han ble ridder av St. Olav i 1953, og var medlem av to engelske vitenskapsselskaper.¹⁰

I vår egen tid er det særlig i Afrika misjonærer driver forskning. Der er det sikkert en god del som burde ha vært nevnt, men det er vanskelig å få oversikt over det. Jeg må derfor innskrenke meg til å omtale Kamerun, hvor Det Norske Misjonsselskap har arbeid. På den forholdsvis lille delen av landet der vi arbeider, er det 35 hjemmehørende språk, og alle unntatt ett var uten skrift da de norske misjonærene kom dit i 1925, og de fleste av dem er fremdeles uutforsket. Noen av dem har siden fått skriftspråk ved at bibeldeler er oversatt og ABC'er og lesebøker er laget. Språkene her er sudanspråk.

Det første språket som fikk skrift var mbum. Det er især blitt studert av Sverre Fløttum som har skrevet en grammatikk, og av Nils Otterøy som har samlet eventyr. Sammen har de levert en oversettelse av det Nye Testamente. Iver Fagerli har arbeidet med tikar, Konstane Raen med pere. Lars Lode har arbeidet med duru, kolbila, doopa og dugun. Foruten oversettelse av bibeldeler har misjonærene også skapt lærebøker og arrangert lesekurser for voksne, gjerne også med forskjellige læremidler for kristne og muhammedanere, forat ingen skal ha religiøse grunner for å holde seg borte.

Det er naturligvis ikke mulig i en kort oversikt som dette å få med alt som kunne sies om norske misjonærs innsats i språk- og kulturforskning og vitenskapelig arbeid forøvrig. Mye må bli unevnt. Jeg har med vilje ikke tatt med det som er gjort på den teologiske og misnologiske sektor. Det er jo på det område en venter at misjonærer gjør en innsats. Det som jeg har omtalt, er noe de har gjort ved siden av sitt viktigste arbeid, og da må en erkjenne at det er utrettet mye.

Misjonærer har altså ikke ensidig vært de kulturødeleggerne som vi tildels har vært beskyldt for å være, men de har også tatt vare på folks kultur og brakt den videre til etterslekten. Misjonærer har hatt én fordel fremfor andre forskere, som gjerne ikke har anledning til å bli i et miljø mer enn en kortere tid, nemlig at de bor i landet og har omgang med folk i en lang årrekke. Derved har de kunnet komme dypt inn i kulturforholdene. Aller mest er gjort i språkforskning. Og det har så ofte vist seg at når et skriftløst folk får sitt skriftspråk, høyner det deres selvfølelse sterkt. Om dette og ikke mindre om historiske resultater av misjonærenes forskning har afrikanere sagt at det har hjulpet dem til å finne sin identitet.

De aller fleste av de NMS-misjonærene jeg har nevnt, har fått sin innføring i vitenskapelig arbeid her på misjonsskolen, og det før den fikk høyskolestatus. Jeg har det håp at også noen av de som utdannes ved Misjonshøgskolen vil fortsette disse vitenskapelige tradisjonene. Kjennskap til folkene og deres kultur tjener misjonsarbeidet direkte, og kulturforskning gir nyttig personlig kontakt.

NOTER

1. Dette foredraget ble holdt i Det norske videnskapsakademi 26.5.1983. Ut fra uttalelser etter foredraget, som jeg uttrykker min takknemlighet for, særlig fra professorene Bloch-Hoell og Henne, er det siden utvidet på noen punkter. Som det foreligger her, ble det holdt ved jubileet på Misjonshøgskolen 27.8.1983.
2. Jeg takker professor O. G. Myklebust for lånet av professor Dammanns uttalelser, som enda ikke er utgitt.
3. Både Misjonshøgskolens bibliotek og Universitetsbiblioteket i Oslo har Antananarivo Annual i sine samlinger.
4. Om Dahles arbeider med kultur og språk se også mine artikler i NOTM 15, 1961: «Lars Dahle som kulturforsker» ss. 79-87 og «Lars Dahle som språkforsker» ss. 162-75.

5. Vigs beskrivelse av disse tryllemidlene er utgitt under tittelen «Charmes». Oslo (Universitetsforlaget) 1969. Der finnes en fullstendig liste over Vigs publikasjoner.
6. Nå utkommet.
7. Om Skrefsrud som videnskapsmann se artikkelen i Norsk Biografisk Leksikon b. 14 ss. 15–19 av Georg Morgenstierne.
8. Se Georg Morgenstierne: Paul Olaf Bodding og det norske forskningsverk blant santalene. NOTM 20 ss. 22–35.
- 9 Om Reichelt se artikkelen i Norsk Biografisk Leksikon b. 11 ss. 355–60 av Hans Ording.
10. Om Sørensen se artikkelen i Norsk Biografisk Leksikon b. 16 ss. 20–25 av E. Danbolt.